

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії правового забезпечення військ (сил) Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ ЗІ СКЛАДУ ВОЄНІЗОВАНИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

На даний час, коли Україна знаходиться у складному міжнародно-правовому становищі та фактично веде повномасштабну війну з терористично-екстремістськими угрупованнями, серед численних завдань, що потребують якнайшвидшого розв'язання, постає питання і щодо соціально-правового захисту численної категорії осіб, що безпосередньо зі зброєю у руках, або виконуючи інші посадові (службові) чи громадянські обов'язки, захищають національний суверенітет та територіальну цілісність. І мова йде не тільки про військовослужбовців та співробітників інших «законодавчо-усталених» легітимних військових формувань, а й про ті категорії осіб, що з'явилися у зв'язку з відповідними подіями та потребують правової визначеності: добровольців, волонтерів тощо.

В той же час чинне національне законодавство з питань соціально-правового захисту військовослужбовців, членів їх сімей та інших категорій осіб реагує на останні значимі суспільно-політичні зміни у державі повільно, непослідовно та безсистемно. Відповідно, на даний час йому притаманні такі загальні особливості: відсутність чіткої структурованості ряду нормативно-правових актів, що регулюють питання соціально-правового захисту осіб окремих категорій; відсутність алгоритму надання пільг на рівні актів законодавства; на практиці т.з. «підзаконна врегульованість» дозволяє, з одного боку, з більшою мобільністю приймати виважені управлінські рішення, а з іншого – потенційно може призвести до численних зловживань, наприклад, при визначенні статусу учасника бойових дій (безпідставне затягування прийняття рішення або відмова через надумані перешкоди чи штучні обмеження тощо).

інше нормативно-змістовне навантаження (елементів) об'єктів соціально-правового захисту: акцент (порівняно з нормативно-правовими актами застарілих редакцій) зміщується від «безпосередньо-матеріальних» пільг (тобто, прямих цільових виплат чи компенсацій певним категоріям осіб) до «опосередковано-матеріальних», тобто, держава гарантує: збереження робочих місць, заробітної плати на протязі певного часу, надання допомоги по погашенню кредитної заборгованості шляхом встановлення відстрочки виплат тощо;

відсутність чітко визначеного правового статусу певних категорій осіб (насамперед, членів воєнізованих (військових) добровольчих формувань та волонтерів), що приймають участь у тих чи інших формах в антитерористичній операції.

Найбільш важливою складовою зазначеного нормативного масиву є актуальні питання щодо проходження служби та соціально-правового захисту осіб, які беруть безпосередню участь в антитерористичній операції. Насамперед, мова йде про правові аспекти отримання особами, що приймають участь в АТО, статусу учасника бойових дій (насамперед, відповідно до пункту 19 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»).

Разом з тим, важливим безпосередньо соціальним «блоком» з загального соціально-правового нормативного масиву, що опосередковує статус учасників антитерористичної операції є зазначена вище низка «опосередковано-матеріальних» пільг та переваг (питання відшкодування учасниками АТО штрафних санкцій за кредитними зобов'язаннями, збереження робочих місць, правові питання збереження заробітної плати за основним місцем роботи, виплати у зв'язку з демобілізацією, інші соціальні пільги учасникам антитерористичної операції та членам їх сімей).

Іншим важливим аспектом, правове регулювання якого фактично починає тільки встановлюватись, є правові питання статусу військових формувань зі складу добровольців та статусу волонтерських організацій та волонтерів.

Відповідно до пункту 19 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасниками бойових дій визнаються: військовослужбовці (резервісти,

військовозобов'язані) та працівники Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, особи рядового, начальницького складу, військовослужбовці, працівники Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції, а також працівники підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь в антитерористичній операції в районах її проведення у порядку, встановленому законодавством.

Постановою Кабінету Міністрів України № 413 від 20 серпня 2014 року затверджено Порядок надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення.

Зазначеною Постановою статус учасника бойових дій надається тій категорії осіб, яка за переліком і змістом кореспондує особам, зазначеним у чинній редакції пункту 19 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

На сьогодні «добровольці», з числа яких були сформовані спеціальні підрозділи територіальної оборони, не мають чітко визначеного юридичного статусу, у зв'язку з чим вказані особи залишаються незахищеними (чинним законодавством не передбачено визнання зазначеної категорії осіб учасниками бойових дій, а відтак вони позбавлені відповідних пільг і виплат у разі поранення чи загибелі). У зв'язку з цим доцільно підготувати чергові зміни до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

З зазначеного логічно витікає і необхідність визначити статус осіб, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції (шляхом здійснення волонтерської діяльності на території проведення антитерористичної операції), перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції.

Іншим важливим аспектом є визначення статусу волонтерів, змістом діяльності яких фактично є надання військовослужбовцям ЗС України, посадовим та службовим особам інших військових формувань і «добровольцям» певних видів забезпечення. При цьому надання волонтерської допомоги часто здійснюється з ризиком для життя волонтерів. Чинний Закон України «Про волонтерську діяльність» був прийнятий фактично «під ЄВРО-2012» і за змістом не може вважатись таким, що забезпечує правовий (у тому числі і соціально-правовий) захист осіб, що здійснюють волонтерську допомогу ЗСУ та іншим військовим формуванням. На даний час зроблені тільки «перші кроки» у напрямку правової легітимізації волонтерів – фактичних учасників АТО. Мова йде, насамперед, про Закон України від 02 вересня 2014 "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування благодійної допомоги", відповідно до якого певні види благодійної (фактично - волонтерської) діяльності звільняються від оподаткування. Іншим «кроком» було створення Реєстру (Наказ Міністерства фінансів України від 30.10.2014 року № 1089 «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції») та Ради волонтерів при Міністерстві оборони України. Але всі зазначені вище нормативно-правові акти та розпорядчі рішення вирішують тільки два питання: «легітимізацію» волонтерів через Реєстр, нормативне упорядкування видів (форм) волонтерської діяльності та встановлення податкових пільг щодо оподаткування певних видів благодійної допомоги і скасування податку на доход фізичних осіб-волонтерів. Проте, визначення правового статусу вказаної категорії осіб потребує комплексного підходу. У зв'язку з чим пропонується: визначитись на рівні акту законодавства з новим змістовим навантаженням правових категорій: «волонтер» та «волонтерська діяльність»; доповнити Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», додавши до переліку учасників бойових дій: як осіб, які у складі добровольчих формувань безпосередню беруть участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи

безпосередньо в районах антитерористичної операції, так і тих волонтерів, які здійснюючи свою діяльність, перебувають певний термін «безпосередньо в районах антитерористичної операції».

Отже, аналіз загальних засад національного законодавства з питань соціально-правового захисту військовослужбовців, інших учасників антитерористичної операції та членів їх сімей, дозволяє стверджувати, що «соціальна складова» військового законодавства повинна більш гнучко та оперативно реагувати на розвиток подій, що опосередковуються сучасним станом військово-політичної обстановки, що склалася у зв'язку з розвитком сепаратистських тенденцій в окремих регіонах України.